

Pastor Sigfrid Hoas visar minnen från Ukraina en äkta samovar, kyrkan i Gammalsvenskby på ena väggen, en svenskbyfamilj på den andra.

Svenskbybornas problem ständigt lika aktuella

— De ryska myndigheterna kompromissar aldrig. Men ett obehagligt nej ena dagen kan den andra dagen vändas till ett ja. För svenskbybornas del kom utresetillståndet 1929 som en blixt från en klar himmel. Det var bara att packa ihop och fara. Och det var nog sista möjligheten, sedan hade de nog inte undgått att deporteras till Sibirien. Så berättar pastor Sigfrid Hoas, rektor vid Hagabergs folkhögskola i Södertälje, om Gammalsvenskbys öden, den lilla byn vid Dnepr nere i Ukraina.

År 1721, vid freden i Nystad, hade Dagö utanför baltiska kusten tillfallit Ryssland. Men Katarina II och hennes gunstling Potemkin fick stora svårigheter att påtvinga den svenska befolkningen livegenskapen. Det kom till flera sammanstötningar, och 1782 tog Potemkins tålmod slut. Bönderna i Röiks by blev uppsagda från sina gårdar och tvångsflyttades till Ukraina, där en omfattande kolonisering just pågick. Där bildades sålunda byn Starosjvedskaja, Gammalsvenskby.

Dagöbornas nya hemvist blev på sitt sätt också en ö. Invånarna fick stor självbestämmanderätt och behöll sin svenska kultur, sin lutherska tro och sitt svenska språk. Ändå var förhållandet till den ryska befolkningen och kolonistörerna från andra länder, exempelvis Tyskland mycket gott. Men så kom revolutionen 1917. Jordbruket började förstatligas, kyrkorna stängdes.

— SISTA SIDAN —

Länstidningen

Stockholms Läns Södertälje Tidning

Fredag den 2 juli
Arg. 105. 1965

Torsdagen den 11 mars 1965 — **AFTONBLADET**

Svensk, svenskare

◆ Karl Axel Sjöblom och Roland Hjelte hade gjort ytterligare ett utomordentligt program i serien Dokument 65. Vi fick en klar bild av den märkliga människogrups öde, vars förfäder på 1300-talet utvandrade från Finland till den estniska ön Dagö, men som 1781 tvångsflyttades till Ukraina.

Hälften dog under den 200 mil långa färden men de tappra 500 som kom fram bevarade sitt ålderdomliga svenska språk genom åren och den 1 augusti 1929 kom de alla till Sverige igen.

Vi fick verkligen en klar bild av vilket otäckt förljuget land det Sverige var som de kom till. Tidningarna skrev spaltmetrar om hur nyttig denna ursvenska injektion skulle bli för den svenska folksjäl, vars moral var i allvarlig fara.

Men de feta fraserna hade liten motsvarighet i verkligheten. Det var ont om arbete och svenskbyborna

möttes av misstänksamhet och betraktades som konkurrenter till de fåtaliga arbetstillfällena.

En del vände då åter och strax blev det andra toner i den borgerliga pressen. Svenskheten hade inte hållit måttet, det heligt blågula hade fläckats och de otacksamma fick sannerligen skylla sig själva.

Ny Dag hade också försökt att på sitt speciella sätt skrubba bort det blågula och fått svenskbyborna att erkänna sitt röda ursprung och lämna det förhatliga kapitalistsamhället. Politik var dock fjärran från denna grupp bondebefolkning från en avlägsen by vid Dnjepr och det var nog mera vanlig hemlängtan som drev många tillbaka igen.

Nu skrivs en sista akt. Av de ca 50 som finns kvar har redan en del återvänt för gott och andra kommer sannolikt efter och en del föredrar att stanna kvar i Ryssland. Det är därför påpassligt att vi fått det dokument som det här programmet utgör. Snart hade det varit för sent.
RUNE PERSSON

Hemliga gudstjänster, äventyrlig Sverigeresa

1923 konfirmerades jag — i smyg, berättar pastor Hoas. Gudstjänster var förbjudna, och de, som till största delen fick sköta om sådant som dop och jordfästningar var kvinnorna.

Sigfrid Hoas och hans bror sändes till Sverige för att studera. Meningen var, att de senare skulle återvända till Gammalsvenskby. Men medan de befann sig i Sverige blev förhållandena i Ryssland allt svårare att uthärda. Dagöbornas ättlingar vansläktades inte och vägrade i det längsta att låta sina gårdar förstatligas. Tanken på att lämna Ukraina växte sig allt starkare hos svenskbyborna. De unga bröderna Hoas fick aldrig återvända till Ryssland. 1928 gjorde deras far, pastor Kristoffer Hoas, en kupp, som blev första steget mot den stora emigrationen.

som det inte längre ingår som skolämne. Gammalsvenskbyns kyrka är inte längre kyrka utan sovjetisk klubblokal med röda stjärnor, kosmonautporträtt och schackspel. Och byn heter inte längre Starosjvedskaja. Den heter Verbivka, Pilträdsbyn.

Icke desto mindre har särskilt de unga nyinflyttade haft lätt att akklimatisera sig i Sverige. De arbetar, studerar, förvandlas efterhand till svenska ungdomar. Hur många svenskättlingar i Sovjet, som ännu vill emigrera, vet man inte exakt, men man hyser gott hopp om att kunna hjälpa dem.

ÄVENTYRLIG RESA

Sigfrid Hoas berättar:

— Min far blev inbjuden av landsmålsarkivet i Uppsala, som var intresserat av svenskbybornas dialekt. Efter det sedvanliga trassellet fick han äntligen utresetillstånd och pass och gav sig av i sällskap med kyrkvården, Buskas.

— Far och Buskas stod på bryggan vid Dnepr och väntade på båten till Odessa. Men plötsligt fick min far en ingivelse att inte ta Odessabåten utan i stället ta den första båt, som lade till. Den gick uppför floden, så det blev en lång resa till Sverige. Men tur var det, för det visade sig, att det varit lönnmördare utsända nedåt Dnepr för att mörda min far.

Kristoffer Hoas var Nathan Söderbloms gäst i Sverige. Nu började man på allvar påverka svenska instanser, regeringen, Röda Korset, för att få hjälp med utflyttningen. Sedan kom turen till bearbetningen av de ryska myndigheterna. Ett verksamt argument var det att Katarina II varit den, som deporterat svenskarna från början. Därmed skulle den nya regimen vara angelägen att sona vad som brutits under tsartiden. Men det är klart, att myndigheterna lade allehanda hinder i vägen: propaganda mot Sverige, formaliteter med pass, orimliga ekonomiska villkor.

— Men byborna var solidariska, säger Sigfrid Hoas, och deras ståndaktighet övervann alla motstånd. Sedan kan ju även andra faktorer ha påverkat myndigheterna. Ivar Kreuger hade lovat oss, att i samband med en låneaffär i Moskva föra svenskbybornas talan. Och det kan ju också ha styrt beslutet till vår fördel.

BESVIKELSER

Men svenskbyborna kom till Sverige vid olämpligast tänkbara tidpunkt. Depressionen tryckte landet. Den svenska regeringen hade visserligen hjälpt flertalet immigranter att skaffa jordbruksarbete, men därmed var problemen inte lösta. Svenskbyborna skingrades som agnar för vinden och placerades på gårdar runtom i landet. Ovana vid svenska förhållanden, som de var, blev de lätt offer för kommunistisk skrämpropaganda. Av de cirka 900 som flyttat till Sverige, återvände ett 100-tal till Gammalsvenskby, och av dessa försvann många under kriget, deporterades till Sibirien. Men flera av deras barn vill nu flytta till Sverige, och det är problemen med deras emigration, som nu är aktuella.

Ukrainasvenskarnas kontakt med Sverige är numera inte vad den har varit. De talar inte svenska, efter-

TÅTA TRÄFFAR

— Vi svenskbybor håller kontakt med varandra, säger pastor Hoas. Vi har tre träffar årligen, den största på Gotland 1 augusti. Svenskbyborna är i stort sett koncentrerade till tre landsändar: Gotland, Småland—Västergötland och stockholmstrakten. Och vi hoppas att vi skall utökas med fler immigranter.

Gammalsvenskby är alltså fortfarande aktuellt. — Allt, som händer i Ryssland är aktuellt, säger Sigfrid Hoas. Man vet aldrig, kanske kommer Ukraina bönderna att någon gång få tillbaka den privata jorden. I Ryssland kan allt hända.

TEXT: LABAN
FOTO: PETERS

ÅTERRESAN . . . ETT SVENSKBYMINNE FRÅN 1931. Det var i slutet av augusti 1931 som en grupp svenskbybor återvände till Ryssland, sedan de under ett par år förgäves sökt slå rot och anpassa sig i det svenska hemlandet. De var 180 stycken av de 900 som 1929 anlät till vårt land. Svenska staten bekostade återresan, utrustade dem med personliga tillhörigheter och med kontantbidrag för anskaffande av återbruksmaskiner för en ny verksamhet på rysk jord. Så slutade ett i flera avseende stormigt kapitel i den svenska välfärdorganisationen för dessa flyktingar som en gång utblottade och medellösa kommit hit. Hemresan gick via Helsingfors till Ukraina. Här väntar en grupp av dem på embarkeringen.